

IVO FADIĆ

NALAZI IZ DEVASTIRANIH ANTIČKIH GROBOVA U SENJU

Ivo Fadić
Arheološki muzej
HR 23000 Zadar

UDK:904"652"(497.5):748
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 1999-04-20

Autor članka analizira rezultate iskapanja jame kod kuće Tomljanović, u Čopićevu naselju u predjelu Varoš u Senju, gdje su se 1997. ponovno otkrili ostaci materijalne kulture antike. Istraženi prostor bio je uništen za bilo kakva detaljnija arheološka zaštitna istraživanja prije negoli je o tome Muzej bio obaviješten. Pregledom terena i otkopne jame moglo se donekle utvrditi da se radi o 6 do 8 uništenih grobova, koji su, kao i oni istraživani prijašnjih godina, orijentirani u smjeru sjeverozapad-jugoistok.

U članku se ističe da je ovaj prostor intenzivno živio u doba antike i kasne antike, što dokazuje sitna građa, osim nekoliko recentnih ulomaka stakla. Naime, osim nalaza monumentalnog antičkog zida, koji je možda pripadao nekom antičkom hramu (Liberov hram?), svi ostali devastirani elementi upućuju na to da je ovdje nekoć bila antička, odnosno kasnoantička nekropola. Potvrde za tu tvrdnju autor nalazi u načinu ukopa, te u pronađenom arheološkom materijalu koji je pripadao razdoblju od kraja 2. do 5. stoljeća nakon Krista.

Od svih ulomaka u članku se osobito ističu tri fragmenta staklenoga jajolikog vrča, koji, ne samo na našim prostorima, predstavlja pravi tipološki raritet. Iznosi se mišljenje da je taj nalaz po analogijama sa cilindričnim vrčevima moguće datirati na kraj 3. i u 4 stoljeće nakon Krista, i da je najvjerojatnije proizvod panonskih staklarskih radionica.

U Čopićevu naselju u Senju, u predjelu Varoš, iskapanjem jame kod kuće Tomljanović ponovno su se (1997.) otkrili ostaci materijalne kulture antike.¹ Na

---

¹ Nalazi su ustanovljeni pri iskapanju septičke jame kod kuće Tomljanović na katastarskoj čestici 286/2. U nekoliko su navrata na istom području već do sada bili otkrivani antički i kasnoantički grobovi, kao i različiti drugi ostaci materijalne kulture antike: A. GLAVIČIĆ, 1966,

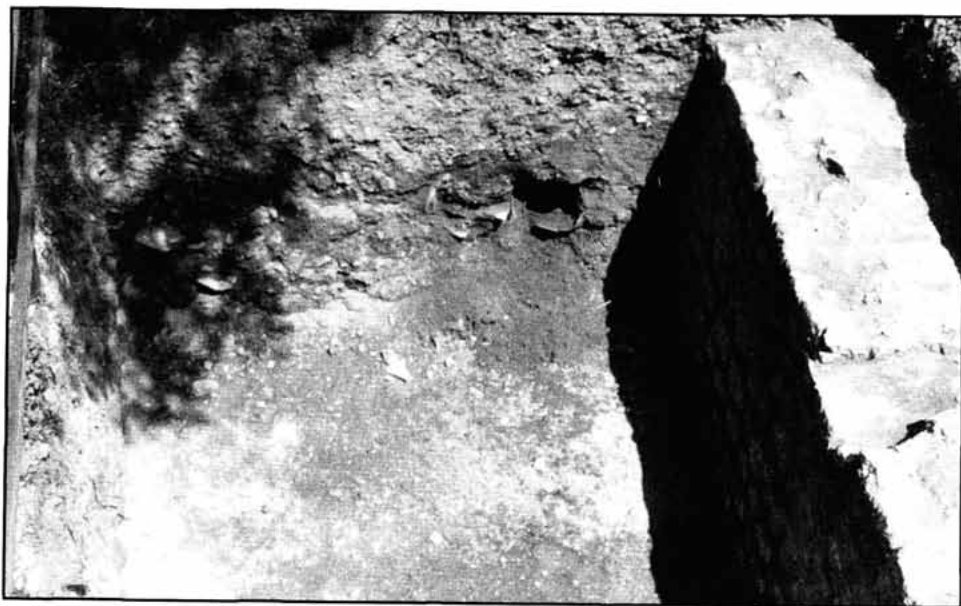
dubini oko 0,40 m naišlo se na zid neke veće antičke građevine, a u daljnjem iskopu na dubini oko 1,3-1,4 m od razine ledine naišlo se na ostatke starih grobova, odnosno na dijelove tegula kojima su oni bili pokriveni. Osim toga pronašli su se komadi amfora, ulomci stakla, nešto malo metalnih predmeta i ostaci kostiju. Istraženi prostor bio je uništen za bilo kakva detaljnija arheološka zaštitna istraživanja prije negoli je o tome Muzej bio obaviješten. Pregledom terena i otkopne jame moglo se donekle utvrditi da se radi o 6 do 8 uništenih grobova, koji su, kao i oni istraživani prijašnjih godina, orijentirani u smjeru sjeverozapad-jugoistok. Ostaci kostiju prilično su dobro sačuvani jer su, po svemu sudeći, bili pokriveni krovnim opekama (tegulama) u obliku dvoslojnog krova - "na dvije vode", a moguće je da su neki ukopi bili i u keramičkim amforama. I jedni i drugi, kako je to bilo moguće utvrditi po škrtim ostacima, bili su pravilno nanizani i orijentirani - "u redove".

S gornje jugoistočne strane jame ustanovljen je veći dio zida neke monumentalne antičke zgrade. Sačuvan je u dužini oko 3 m, a sačuvana mu visina iznosi oko 1,4 m. Debljina zida iznosila je 1,5 rimsku stopu (oko 45 cm). Njegovo naličje izrađeno je od fino tesanoga kvadratnog kamenja koje je uredno postavljeno u horizontalne redove. Sačuvano je oko deset redova čije su fuge izrazito fino obrađene, pa se stječe dojam da zid nije ni bio naknadno žbukan. Izrazito kvalitetna gradnja sugerira pomisao da se ovdje radi o nekoj javnoj građevini (vidi Sl. 1). Uz sami temelj zida pronađen je i postament (na dubini oko 1,7 m), neka kvadratna baza za nepoznatu skulpturu ili žrtvenik. Uz sjeverozapadnu stranu otkopanog prostora pronađeni su ostaci ljudskih kostiju, nešto ugljena i pepela, sitnih ulomaka amfora i keramike, komadići stakla od više staklenih posuda, te dijelovi dviju zemljanih svjetiljki. Spomenuti pepeo i ugljen zasigurno ne pripadaju spomenutom horizontu, već starijim spaljenim grobovima koji su prekopani radi mlađih ukopa.²

Pregledom nalaza utvrđeno je 69 različitih ulomaka arheološke građe. Najbrojniji su nalazi ulomaka keramike, gdje spadaju grla, ručke i dna amfora, uljenice, keramički vrčevi, kao i ulomci raznolikog posuđa za svakodnevnu uporabu. Grla i obodi otvora amfora pokazuju četiri različita tipa. Prvi je tip onaj kojem obod izlazi iz kratkog zakošenog ramena i nenaglašenog vrata (br. 1). Obod je dvostruko profiliran, s tim da je gornji dio zakošen i horizontalno kaneliran, a donja je profilacija prstenasta. Drugi tip amfore ima jače razvrćen i

383-420; A. GLAVIČIĆ, 1967-1969, 5-45; A. GLAVIČIĆ, 1980, 181-186; I. FADIĆ, 1981/1982, 53-62; I. FADIĆ, 1988, 57-64; M. GLAVIČIĆ, 1993, 45-54.

² Svi su podaci dobiveni iz izvješća prof. Ante Glavičića. Na ovom mjestu iskreno mu zahvaljujem na izvješću i povjerenju na objavi ustupljene građe. Usp. A. GLAVIČIĆ, 1997, 17-30.

Slika 1. Senj - Čopićevo naselje, otkopna jama s položajem antičkog zida

zadebljan obod koji preko kratkog vrata prelazi u dosta zakošeno rame (rame sugerira trbušasti oblik recipijenta) (br. 2). Treći je tip grla amfore onaj kojem je obod približno elipsastog presjeka. S vanjske strane obod ima dvije profilacije. Ispod gornje jače profilacije, donja je plitka i jedva primjetna (br. 4, 11). Napokon, posljednji tip amfore ima gljivasto zaobljeni i razvraćeni obod (br. 5, 7). Iako nije moguće sa sigurnošću definirati oblik spomenutih amfora, po samom se obodu ipak može zaključiti da se radi o amforama iz 2. odnosno 3. stoljeća nakon Krista.³ Dva pronađena dna (br. 6, 8) mogla su pripadati bilo kojemu od spomenutih rubova. Oba čine masivni cilindrični završetak, ali jedan od njih vrlo je kratak. Od tri pronađene ručke jedna je trakasta i kanelirana, a druge dvije (koje možda pripadaju istoj amfori) prstenasto su zaobljene (br. 3, 9 i 10). U fakturi svih ulomaka uočava se da je glina dobro pročišćena, a boja je keramike svijetlociglata. Nekoju manjoj amfori vjerojatno pripadaju još dva ulomka svijetlooker boje s izrazito svijetlim premazom (br. 29, 38).

³ J. W. HAYES, 1983, 97-169; M. JURIŠIĆ, 1998, 143-158; V. DAUTOVA RUŠEVLJAN, 1975, 89-102; F. ZEVI - A. TCHERNIA, 1969, 173-214.

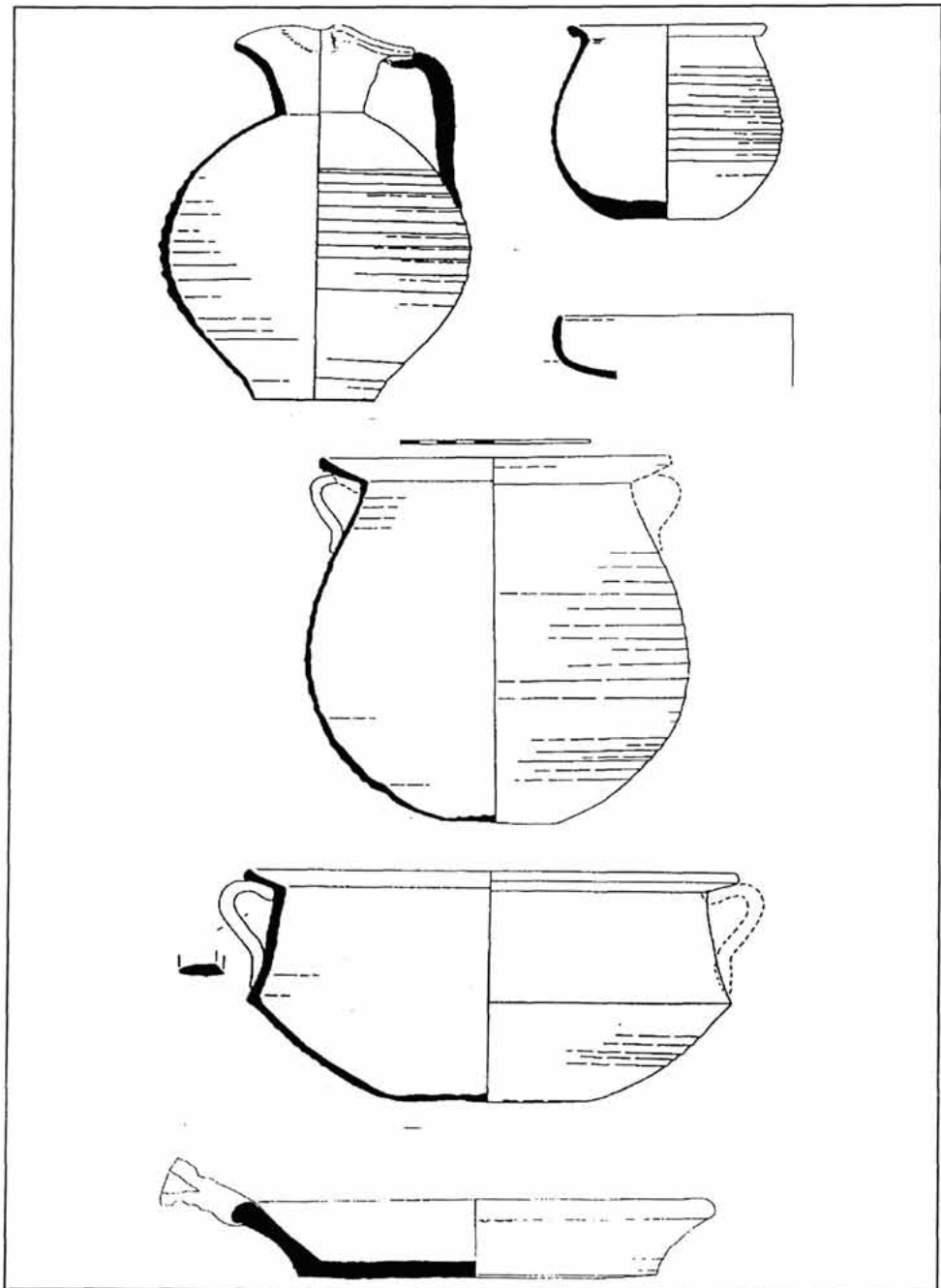
Od ostalih keramičkih fragmenata priličan broj pripada gruboj keramici, odnosno keramici koja je u kućanstvu bila u svakodnevnoj upotrebi. Ona je izrazito grube fature i nejednakog pečenja, pa boja varira od smeđe do crne (br. 21, 22, 34, 36, 49, 51, 54). Zbog vrlo slabe očuvanosti i netipičnih dijelova sve te fragmente nije moguće ni oblikovno ni kronološki približe odrediti. Jednako tako oblikovne ni kronološke odrednice nije moguće imati ni za još nekoliko atipičnih krhotina keramike kojima boja varira od smeđkaste do oker, a faktura im je, za razliku od prije spomenutih ulomaka, od fino pročišćene gline (br. 31, 37, 43, 45, 47, 50, 55, te 23 i 24, koji pripadaju istom predmetu).

Ulomci keramike koje je moguće tipološki identificirati, oni su koji su pripadali vrčevima, šalicama, odnosno keramičkim loncima, zdjelama i pliticama (predloženu rekonstrukciju oblika vidi na Sl. 2). Tri fragmenta moguće je sigurno pripisati keramičkim vrčevima (br. 18, 19, 20). To su gornji dijelovi vrča, trodjelni lijevak-triloba, na kojem se nalazi trakasta ručica. Ona je na posudi bila spojena pod obodom, kao što je to slučaj i s jednim primjerkom iz Senja (br. 19), i na ramenu (vidi Sl. 1: 1). Takve vrčeve trebalo bi staviti u širi vremenski okvir od kraja 1. do 3. stoljeća.⁴ Njima svakako pripadaju i barem neki ulomci horizontalno kaneliranih recipijenata (br. 12, 13, 14, 26, 27, 28, 30, 39, 41, 53). Naime, moguće je da dio tih ulomaka pripada i dubokim horizontalno kaneliranim šalicama ili loncima (vidi Sl. 1: 2, 3), jer je među pronađenim keramičkim ulomcima ustanovljena i mala zaobljena ručica, te jedan veći ulomak oboda keramičkog lonca (br. 15, 46). Boja je svih tih ulomaka okersmeđa, a s obzirom na to da su potekli od spomenutih recipijenata, i njih je, kao i vrčeve, moguće datirati od kraja 1. do 3. stoljeća.⁵

Velikoj zdjeli (tavi?) pripadaju tri keramička fragmenta samog ruba koji se međusobno izravno spajaju (br. 32, 33, 40). To su zdjele (ili tave) blago zakošenih stijenki, s razvraćenim i elipsasto zaobljenim rubom. Senjskom je primjerku unutrašnjost ukrašena gustim horizontalnim kanelirama. Jednostavnim zdjelama s blago zakošenim stijenkama pripada i oveći ulomak posude s neznatno zadebljanim rubom (br. 42), a primjerak zdjele s bikoničnim stranama moguće je prepoznati u ulomku kojemu je gornji konus kaneliran s unutrašnje strane, a donji s vanjske strane (br. 25). Dva fragmenta koja se međusobno spajaju (br. 48), mogu se pripisati plitkim zdjelama sa zaobljenim stijenkama i blago uvijenim rubom. Sve spomenuto posuđe svijetle je oker boje,

⁴ B. ILAKOVAC, 1968, 185-186; J. W. HAYES, 1983, 97-169.

⁵ Ibid.

Sl. 2. Predložena rekonstrukcija nekih keramičkih oblika

a vremenski ga je moguće opredijeliti na kraj 2. i u 3. stoljeće (vidi Sl. 1: 4, 5, 6).⁶

U keramičke nalaze spadaju i četiri ulomka uljenica - dva "nosa" (br. 16, 17) i dva ulomka ramena (br. 35, 52). Dakle, s obzirom na dva "nosa", nedvojbeno je da se radi barem o dvije keramičke uljenice. Ulomci pripadaju takozvanim firma-lampama, i to, s obzirom na otvoreni kanal na kojem se nalazi rupica za zrak, po općeprihvaćenoj tipologiji S. Loeschckeja takva uljenica kategorizira se u grupu II, TIP IX,⁷ odnosno po E. Buchiju te uljenice pripadaju tipu Xa,⁸ a po D. Iványi takve uljenice idu u TIP XVII.⁹ Iako firma-lampe, pogotovo kad je nepoznat tip diska i ime proizvođača, nije moguće preciznije datirati, moguće je da ti senjski ulomci, kao i druga spomenuta keramika, pripadaju vremenskom razdoblju 2. i 3. stoljeća nakon Krista.¹⁰

Brojni stakleni ulomci mogu se pripisati nekolicini oblika. Prepoznaju se tri različita primjerka staklenih plitica ili zdjelica (br. 57, 58, 59), od kojih se za dva može sa sigurnošću kazati da pripadaju antičkom razdoblju, dok je treći upitan (br. 59). Nadalje, mogu se definirati tri čaše na nozi - tri kaleža (br. 60, 61, 62), od kojih samo jedan vjerojatno pripada antici, dok su druga dva najvjerojatnije prilično recentna, što upućuje na činjenicu da je nadzor izvršen u trenutku kad su slojevi već bili ispremiješani (br. 61, 62). Dva su ulomka stakla "nečitljiva", pa bi definiranje izgleda njihova prvotnoga cjelovitog oblika i, pogotovo, vrijeme nastanka bila čista špekulacija (br. 63, 64). Vrijeme nastanka i oblik staklenog predmeta koji je sačuvan samo u svom donjem dijelu (dva fragmenta), nešto je sigurnije. Radi se, naime, o velikoj staklenoj boci s kružnim masivnim dnom i pet pravilno raspoređenih depresija na stijenkama recipijenta (mliječno-svijetlo-žučkastozelenkasta boja, debele stijenke i ostaci mjhurića zraka) (br. 65). Na žalost, sačuvan je samo manji donji dio (najvjerojatnije) boce, pa pripadajući oblik nije u potpunosti moguće sigurno rekonstruirati. Međutim, depresije su vrlo čest način ukrašavanja na raznom staklenom posudu (boce, čaše, zdjele ...) od kraja 1. do u 2. stoljeće nakon Krista. S obzirom na kvalitetu i boju stakla, sigurnije je da predmet potječe s kraja 2. ili 3. stoljeća.¹¹

⁶ J. W. HAYES, 1983, 97-169;

⁷ S. LOESCHCKE, 1919, 255-256.

⁸ E. BUCHI, 1975, Tab. 26.

⁹ D. IVÁNYI, 1935, 16 i dalje, Tab. XLVIII, 5-10.

¹⁰ Vidi bilj. 7-9.

¹¹ Vidi npr. u: L. BARKÓCZI, 1988, br. 111-123, 227-244, 333-335, 349-350 itd.

Kronološki i oblikovno vrlo su zanimljivi ulomci od dva staklena predmeta. Ovdje su izdvojeni oni koji pripadaju velikom staklenom vrču (tri fragmenta) (br. 56), kao i onaj koji pripada poluloptastoj čaši maslinastozelene boje (br. 66). Oba primjerka imaju i kronološku vrijednost jer ih je moguće precizno datirati u kasnu antiku, odnosno na kraj 3. i u 4. stoljeće nakon Krista.

Naime, kad je riječ o staklenim vrčevima koji su ukrašeni brušenjem, uglavnom geometrijskih motiva, važno je napomenuti da su ti i takvi proizvodi bili omiljeni produkt kasnijih panonskih staklarskih radionica. Gotovo u pravilu oni imaju cilindrični recipijent i datiraju se u 4. i 5. stoljeće.¹² Stoga je senjski primjerak iznimno raritetan i predstavlja proizvod koji je moguće datirati na kraj 3. i u 4. stoljeće, kada se datiraju srodni, najčešće neukrašeni, vrčevi. Za razliku od spomenutih, ovi imaju jajoliko zaobljeno tijelo i najčešće prstenastu nogu, a ako su i ukrašeni, ukras se uglavnom sastoji od reljefnih uzdužnih kanelira.¹³ Senjski je primjerak, kako je već rečeno, ukrašen graviranjem, a ukras se proteže u nekoliko zona. Iznad prstenaste noge ugravirana je horizontalna linija, a iznad nje je ukras od niza elipsi (naizmjenice zaobljenija i elegantnija). Iznad toga je ponovno ukras dviju horizontalnih linija. Približno na središtu recipijenta nalazi se središnji motiv, od kojega je sačuvan dio biljnog ornamenta (poput maslinove grančice) i najvjerojatnije neki pramac broda. Iznad ventralnog motiva (a pod ručkom) ponovno su dvije urezane horizontalne linije, pa zatim jedan friz s biljnim ornamentom, pa tri horizontalne linije. Sam vrat, na dijelu koji je sačuvan (na prijelazu u rame), aplicirane su staklene niti u nepravilnim horizontalnim smjerovima. Dakle, istinski se može požaliti što na mjestu zbivanja nije bilo moguće pronaći više ulomaka ovoga jedinstvenog staklenog kasnoantičkog primjerka.

Ulomak staklene čaše poluloptastog recipijenta maslinasto je zelene boje, a ukrašen je apliciranjem staklenih kapi tamnije boje - u ovom slučaju tamnozeleno. Dakle ukras je rađen u tehnici nuppen. Takve staklene čaše tipični su predstavnici kasnoantičkog staklarstva. Visina im je uglavnom približno jednaka širini (oko 8 x 9 cm). Nalazimo ih širom Rimskog Carstva u

---

¹² Slične primjerke cilindrična a ne ovalna tijela, a koji se datiraju u 4. pa i u 5. stoljeće, vidi u: L. BARKÓCZI, 1988, 503-512; I. FADIĆ, 1997, kat. 142; S. FILIPOVIĆ, 1997, 71.

¹³ Primjerci koji su po obliku bliski vrču iz Senja, datiraju se nešto ranije - na kraj 3. i u 4. stoljeće, ali nisu ukrašeni tehnikom brušenja. Oni su najčešće glatke površine (bez ukrasa) ili su reljefno kanelirani, vidi: I. FADIĆ, 1997, 167; S. FILIPOVIĆ, 1997, 79.

starokršćanskom razdoblju, odnosno u 4. i na početku 5. stoljeća nakon Krista.¹⁴

Kod kuće Tomljanović u Čopićevo naselju (predio Varoš), osim nalaza keramike i stakla, ovom prilikom (1997.) pronašlo se i nekoliko brončanih predmeta. Jedan ulomak nema ni tipološke ni kronološke vrijednosti, jer se radi o malom amorfnom komadiću brončanog lima (br. 68). Brončanu narukvicu jajolika presjeka koji se sužava prema (vjerojatno) blago narebrenim krajevima (ukras se zbog velike korozije danas jedva naslućuje) (br. 67), moguće je datirati u 4. ili početak 5. stoljeća.¹⁵ Kasnoantička narukvica vrlo srodna oblika već je nađena u Senju kod kuće I. Prpića (kod Doma zdravlja) 1986. Po načinu ukapanja pokojnika kojem je ona pripadala, kao i po tipološkim komparacijama, nju je također bilo moguće datirati u 4. i 5. stoljeće.¹⁶

Neobični fragment bronce, koji je vjerojatno pripadao nekom privjesku ili nekoj "mrežastoj" brončanoj izrađevini, ne bi pružio kronološke odrednice da se ne radi o prikazu male ribice. Stoga je moguće pretpostaviti da je izrađena u kasnoj antici, te da je kršćanski simbol.

*
* * *

Na kraju se može zaključiti da se u Čopićevo naselju u Senju - predio Varoš - nalazi jedna šira arheološka zona. Na toj su se zoni i godine 1997. ustanovili arheološki ostaci kod kuće Tomljanović.¹⁷

Uz ostatke neke monumentalne antičke zgrade (Sl. 1) pronađeni su i brojni ulomci tegula i amfora (br. 1-11), zatim ulomci raznorodne druge keramičke robe (vrčevi, lonci, zdjele, šalice i uljenice - vidi predloženu rekonstrukciju keramičkih oblika, Sl. 2) (br. 12-55) - kao i fragmenti nekoliko tipova staklenog posuđa (zdjelice, čaše, vrčevi i boce) (br. 56-66). Uz spomenuto, pronađena su i tri brončana predmeta: cjelovita brončana narukvica, jedan plošni prikaz ribice i amorfnji manji brončani lim (br. 67-69).

Sva spomenuta građa, osim nekoliko recentnih ulomaka stakla, pokazuje da je ovaj prostor intenzivno "živio" u vrijeme antike i kasne antike. Naime,

¹⁴ V. DAMEVSKI, 1976, 87; I. FADIĆ, 1997, 206; L. BARKÓCZI, 1988, 150-156; M. C. CALVI, 1968, 343.

¹⁵ Z. ŠUBIC, 1972, grob 9, 4, 5.

¹⁶ I. FADIĆ, 1988, grob 60, 57-64.

¹⁷ Objave prijašnjih arheoloških nalaza na užem gradskom području vidi u bilj. 1.

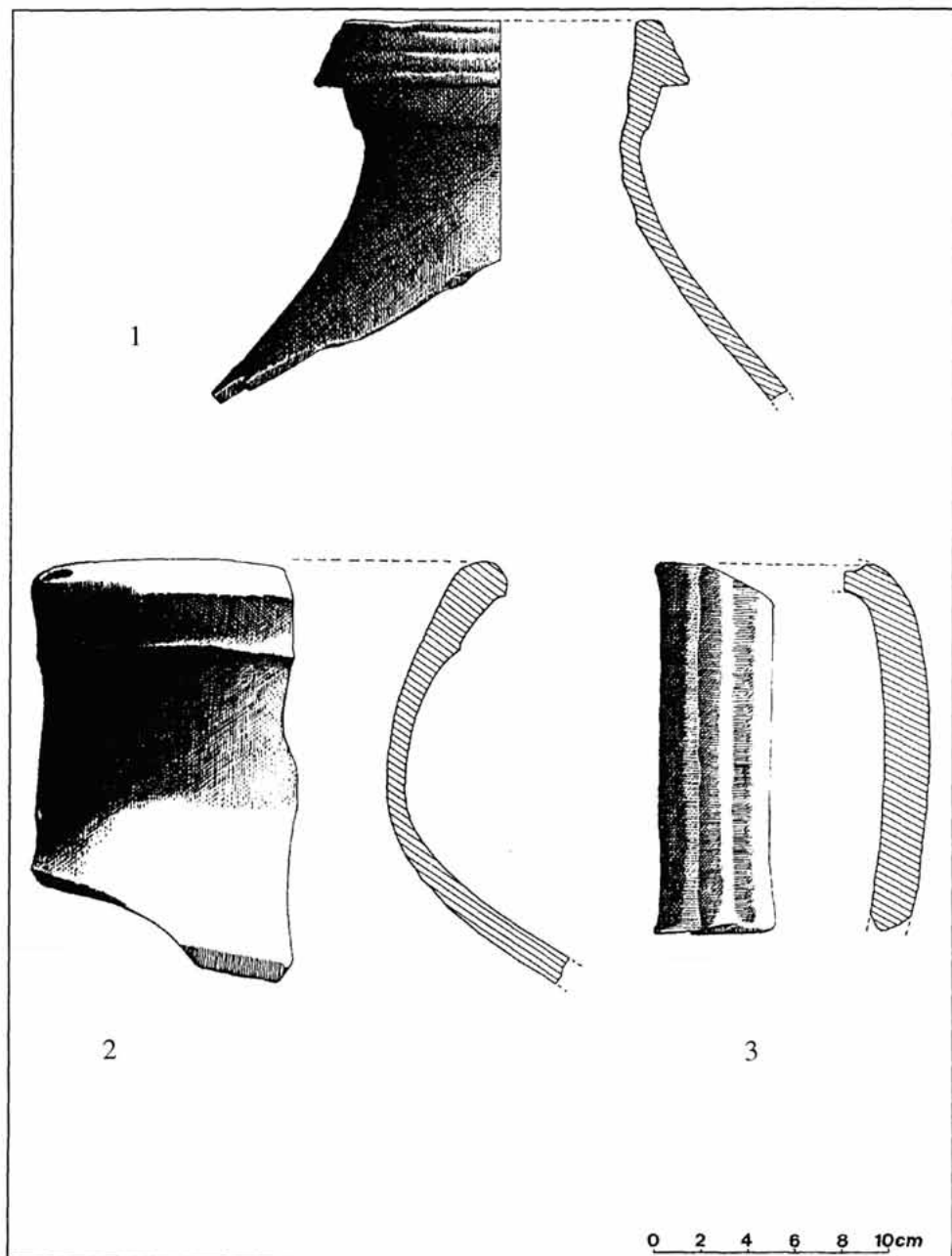
osim spomenutog monumentalnog antičkog zida, koji je možda (po kazivanju kolege M. Glavičića) pripadao nekom antičkom hramu (Liberov hram?), svi ostali devastirani elementi upućuju na to da je ovdje nekoć bila antička, odnosno kasnoantička nekropola. Antička stoga što su pronađeni spaljeni ostaci pokojnika, a kasnoantička stoga što su pronađeni kosturi i tegule kojima su oni bili pokriveni.¹⁸ Potvrde za antičku i kasnoantičku nekropolu nalaze se i u pronađenom arheološkom materijalu koji je pripadao razdoblju od kraja 2. do 5. stoljeća nakon Krista.¹⁹ Na žalost, u trenutku nazočnosti muzealaca na mjestu iskapanja jame za kuću Tomljanović arheološki slojevi već su bili ispremiješani, a grobna arhitektura kasnoantičkih ukopa potpuno uništena, pa se moglo samo pretpostaviti da se radi o 6 do 8 grobova pod krovnom opekom na dvije vode, a koji su (po svemu sudeći) bili pravilno položeni "u redove". No, svejedno, nedvojbeno je da su se na ovom mjestu nalazili i spaljeni i kosturni ukopi, odnosno da se ovdje nalazila i antička i kasnoantička nekropola.

Od svih ulomaka, osobito bi trebalo istaknuti tri fragmenta staklenog vrča, koji, ne samo na našim prostorima, predstavlja pravi tipološki raritet (br. 56). Naime, inače su veliki stakleni vrčevi s brušenim ornamentom na površini cijelog recipijenta, za razliku od senjskoga jajolika vrča, cilindrična tijela. Senjski je primjerak i po svome središnjem prikazu (najvjerojatnije pramac broda) tipološki unikat. Njega je, po analogijama s cilindričnim vrčevima, moguće datirati na kraj 3. i u 4 stoljeće nakon Krista i najvjerojatnije je proizvod panonskih staklarskih radionica.

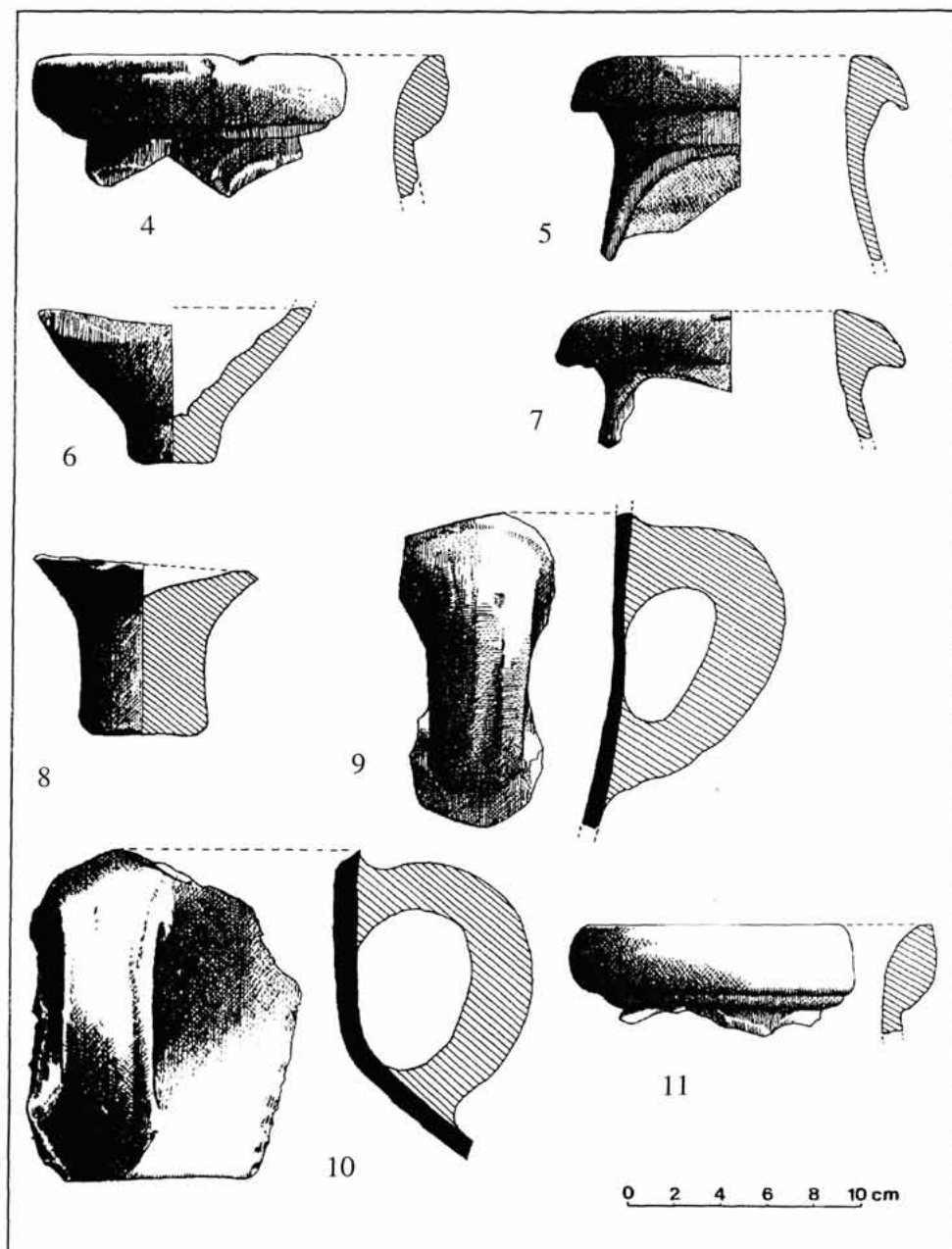
---

¹⁸ Moguće da su i neki ulomci amfora pripadali grobnim amforama, jer, kako je to bio čest slučaj u kasnom principatu, upravo su amfore s malim zaobljenim ručicama služile za pohranu inhumiranih pokojnika (osobito djece).

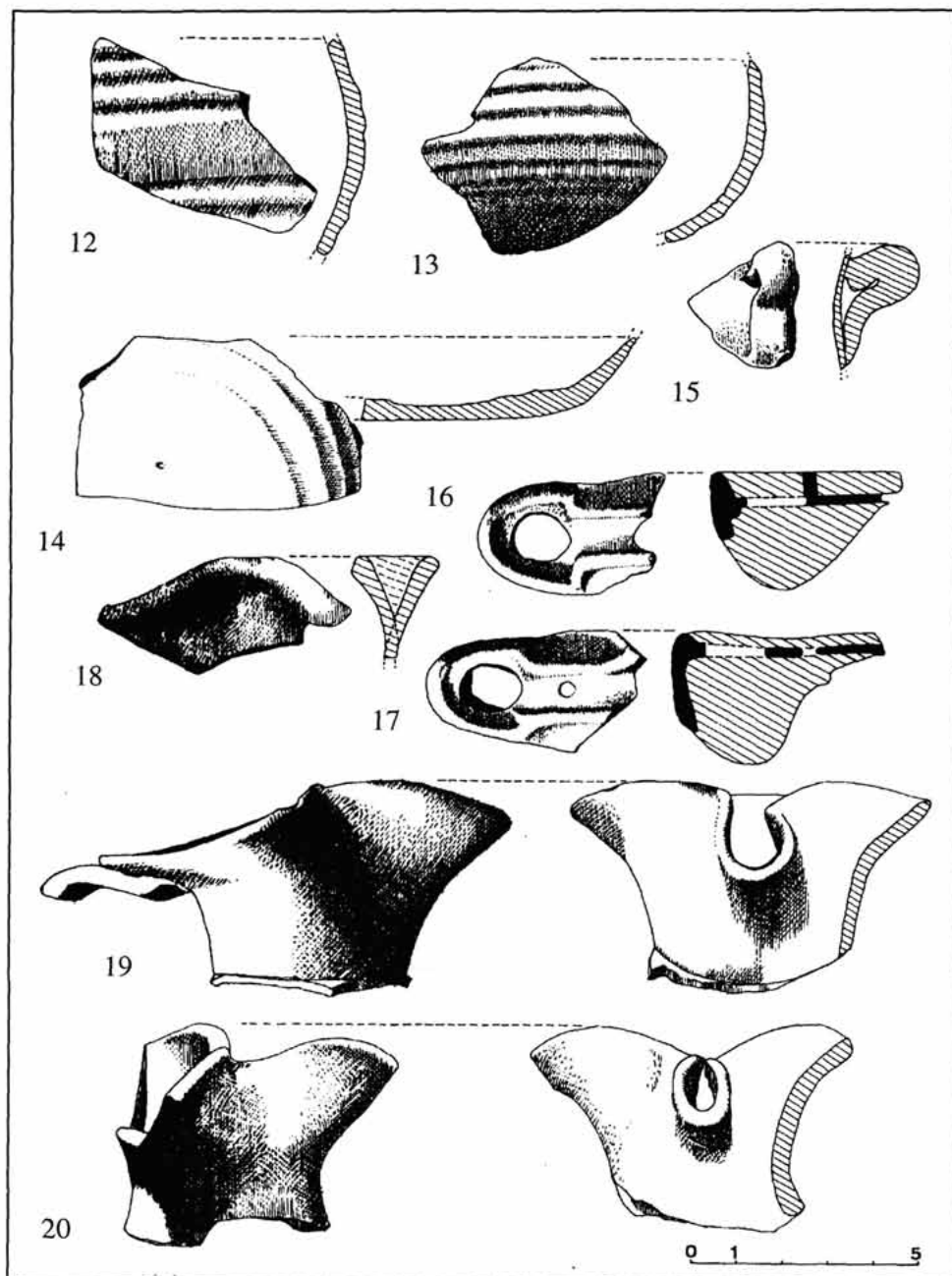
¹⁹ S obzirom na ispremiješanost slojeva nije isključeno da neka ranija građa nije pripadala grobnom inventaru. Ovdje posebice pomišljam na posude grube fature - posude za svakodnevnu upotrebu.

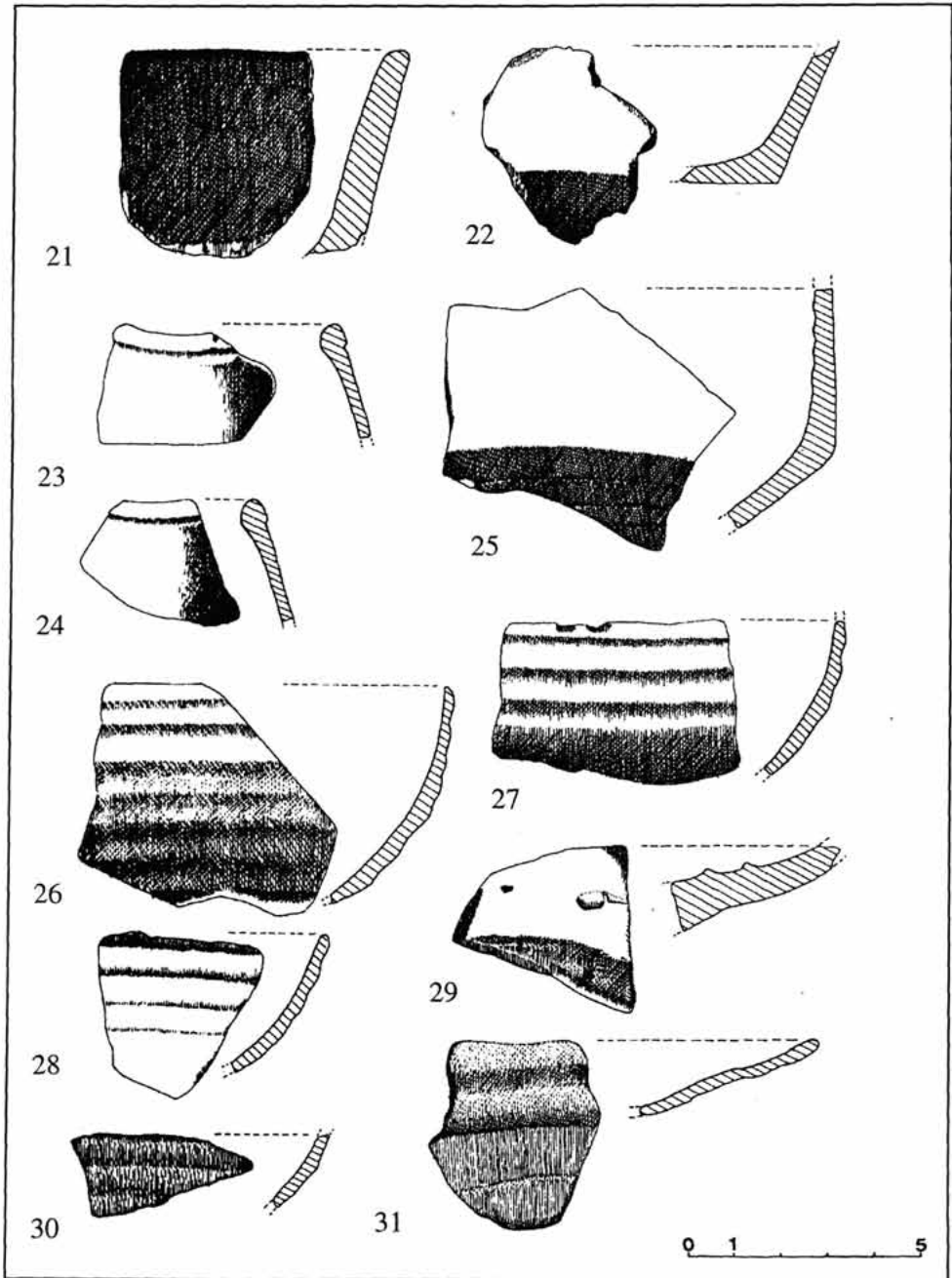
T. 1

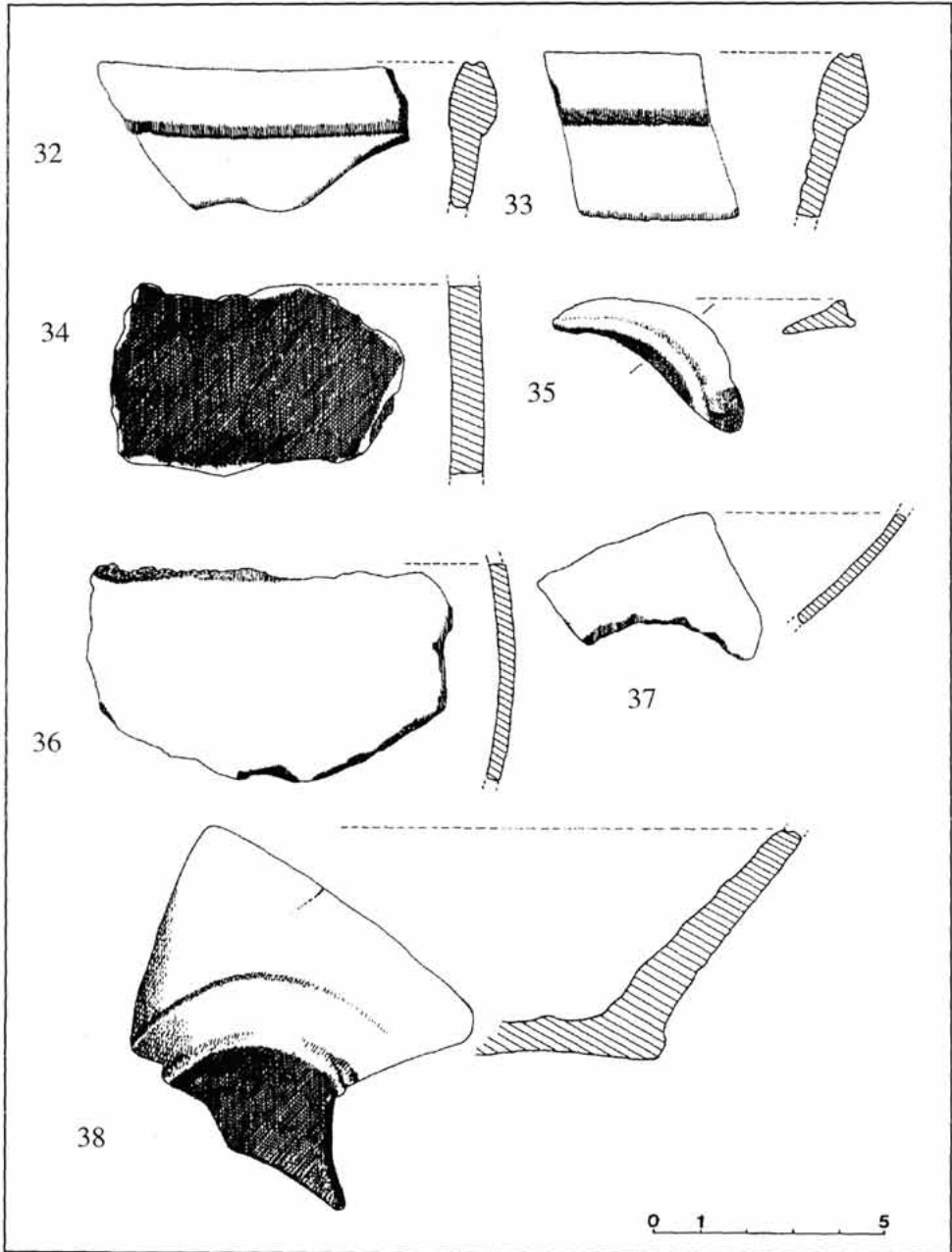
T. 2

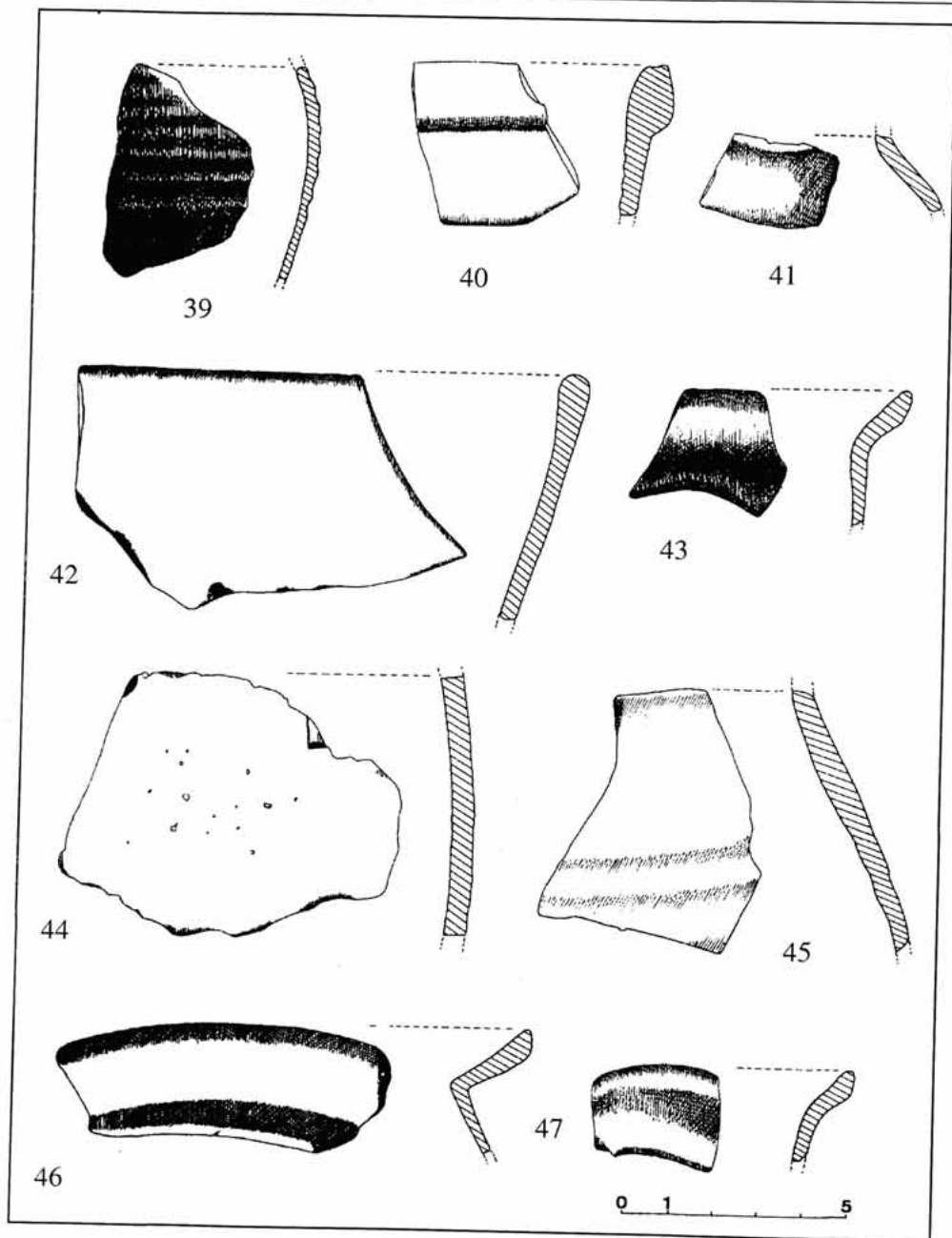
T. 3

T. 4

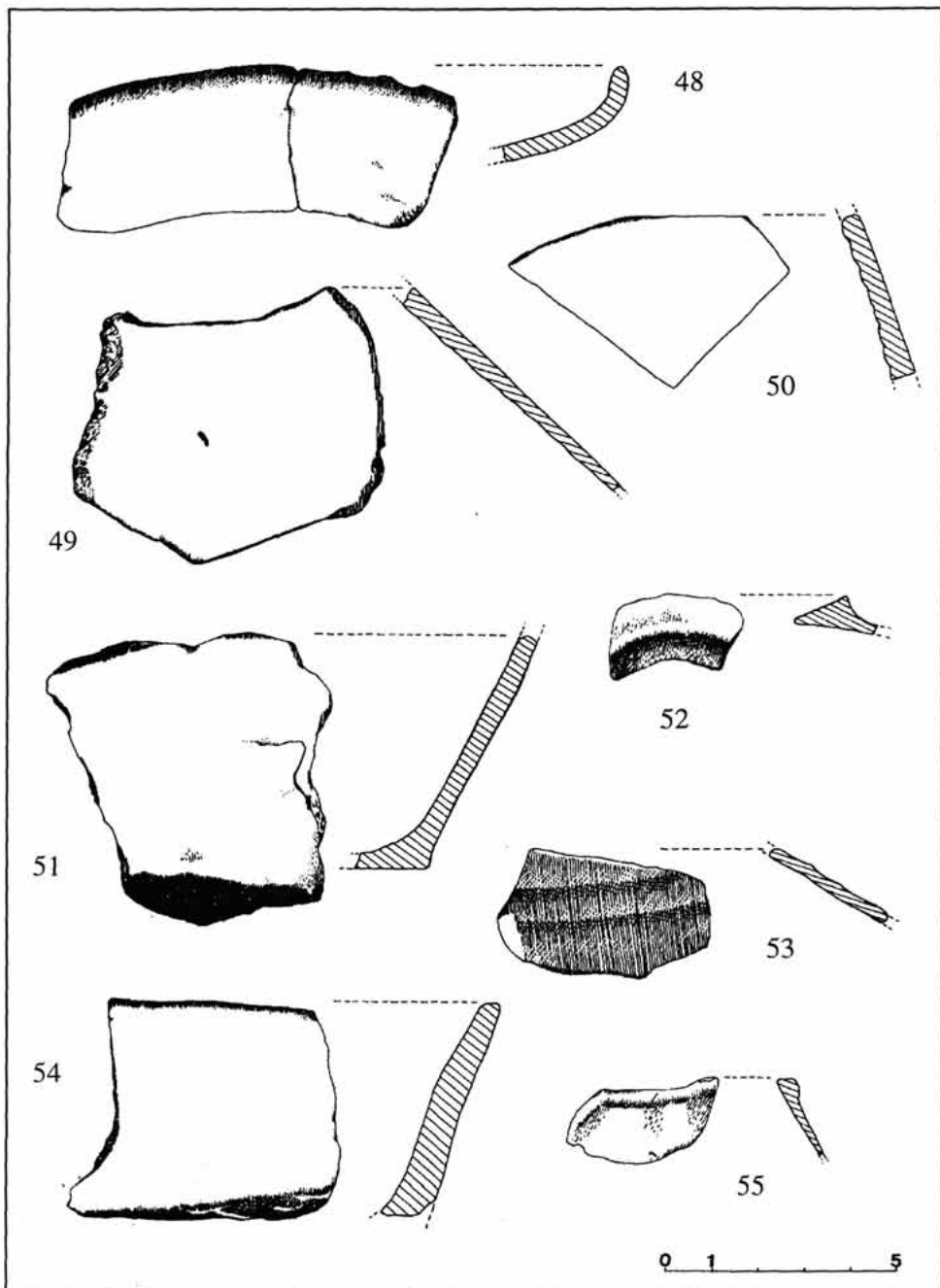

T. 5

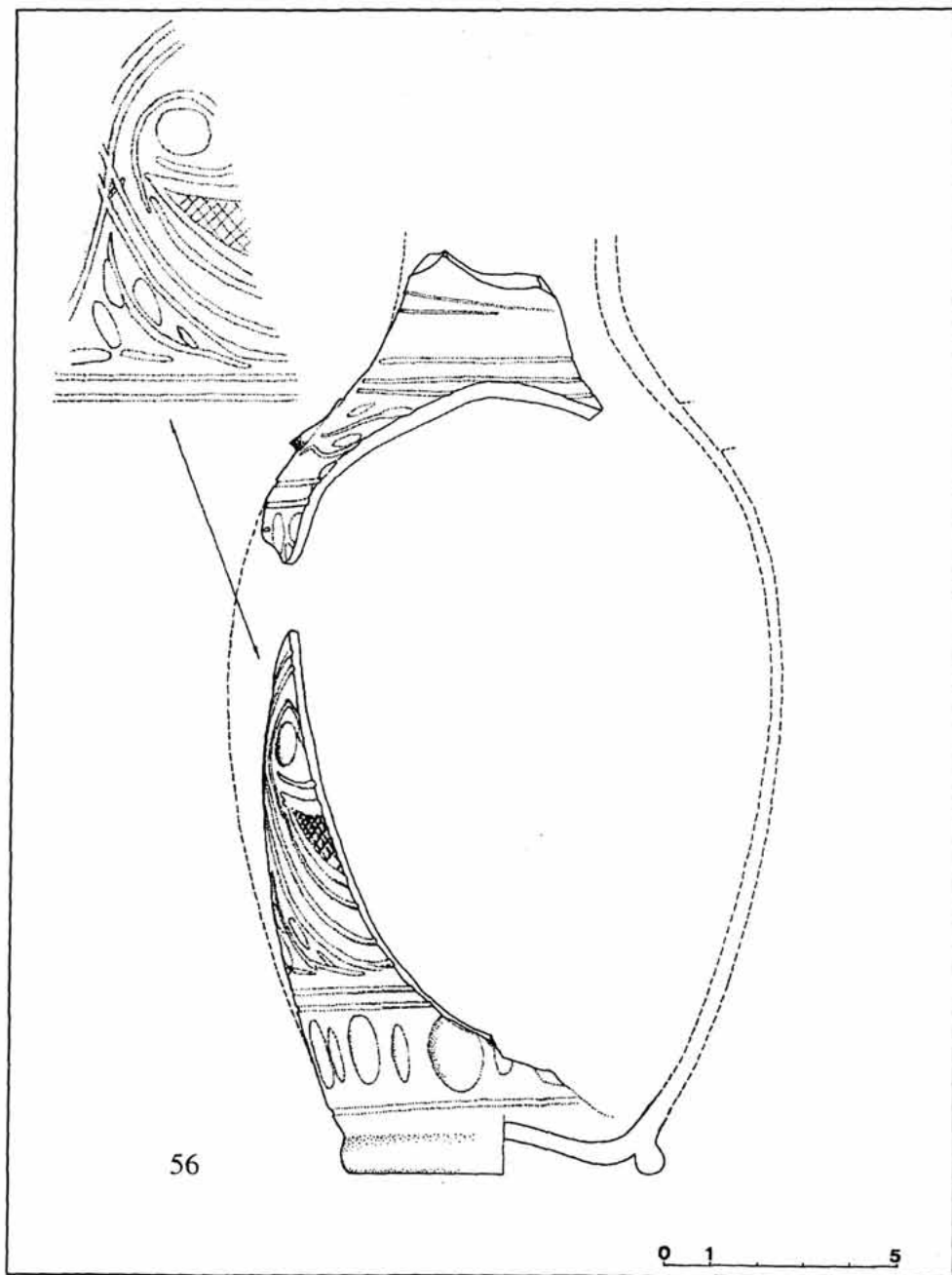

T. 6

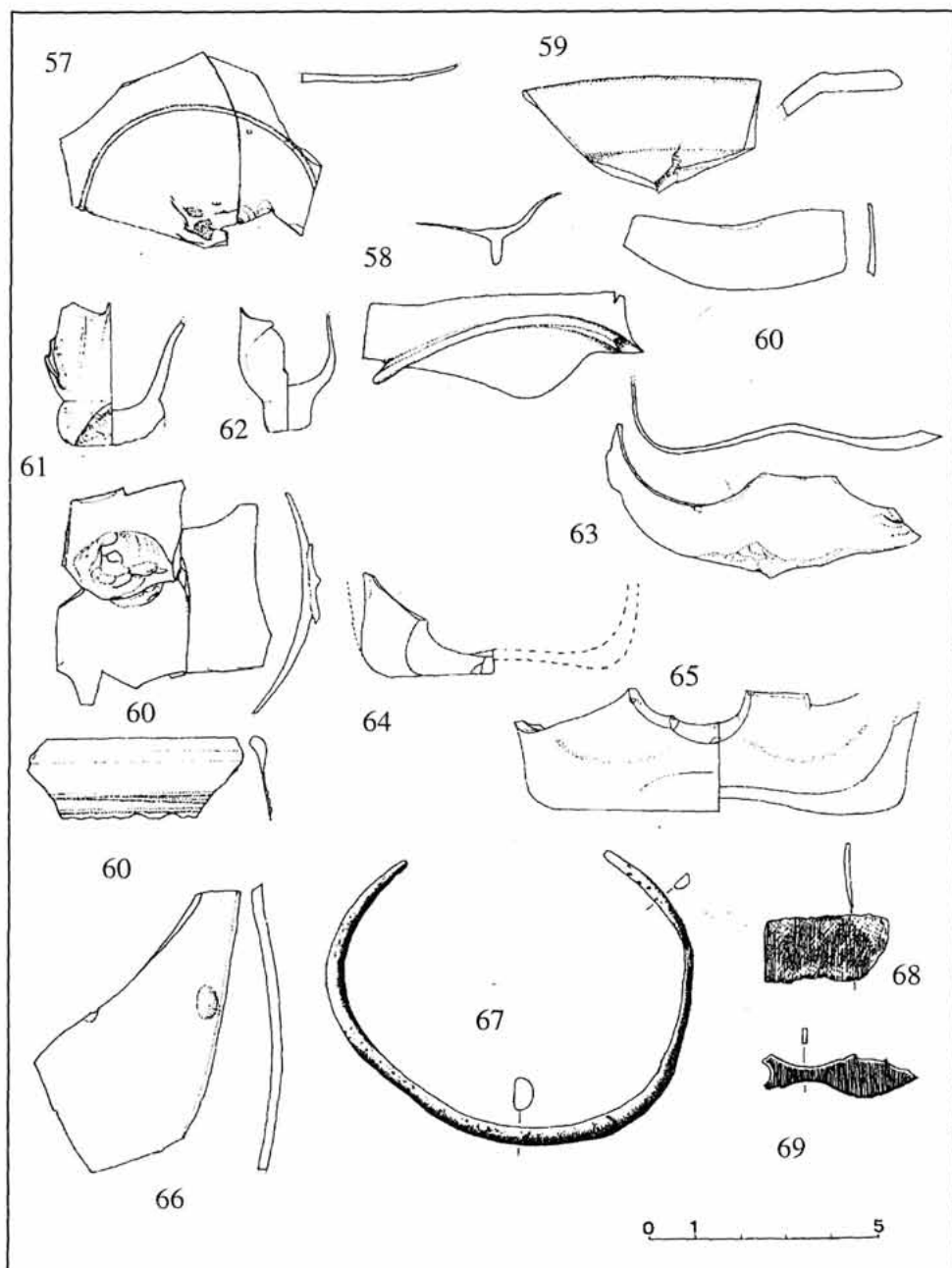

T. 7

T. 8

T. 9

Literatura:

- L. BARKÓCZI, *Pannonische Glasfunde in Ungarn*, Budimpešta, 1988.
- E. BUCHI, Lucerne del museo di Aquileia, vol. I, *Lucerne romane con marchio di fabbrica*, Aquileia, 1975.
- M. C. CALVI, *I vetri romani del Museo di Aquileia*, Aquileia, 1968.
- V. DAMEVSKI, Pregled tipova staklenog posuda iz italskih, galskih, mediteranskih i porajnskih radionica na području Hrvatske, *Arheološki vestnik*, 25, Ljubljana, 1976, 62-87.
- V. DAUTOVA RUŠEVLJAN, Zaštitno istraživanje podvodnog nalaza amfora na otoku Rabu, *Diadora*, 8, Zadar 1975, 89-102.
- I. FADIĆ, Staklena boca iz Senja s reljefnim prikazom ljudske glave, *Senjski zbornik*, 9, Senj, 1981-1982, 53-62.
- I. FADIĆ, Kasnoantička nekropola u Senju, *Senjski zbornik*, 15, Senj, 1988, 57-64.
- I. FADIĆ, Il Vetro, u: *Trasparenze imperiali - Vetri romani dalla Croazia*, Rim, 1997, 73-246.
- S. FILIPOVIĆ, Antička arheologija, u: *Blago muzeja Slavonije*, Osijek, 1997, 65-80.
- A. GLAVIČIĆ, Arheološki nalazi iz Senja i okolice (I), *Senjski zbornik*, 2, Senj, 1966, 383-420.
- A. GLAVIČIĆ, Arheološki nalazi iz Senja i okolice (II), *Senjski zbornik*, 3, Senj, 1967-1969, 5-45.
- A. GLAVIČIĆ, Arheološki nalazi iz Senja (IV), *Senjski zbornik*, 8, Senj, 1980, 181-186.
- A. GLAVIČIĆ, Izvješće o nalazu kasnoantičkih grobova u Čopićevu naselju u Senju (1997.), *Senjski zbornik*, 24, Senj, 1997, 17-30.
- M. GLAVIČIĆ, Novi kasnoantički grobovi u Čopićevu naselju, *Senjski zbornik*, 20, Senj, 1993, 45-54.
- J. W. HAYES, The villa Dionysos excavations, Knossos: *The pottery*, The annual of the British school at Athens, No 78, 1983, 97-169.
- B. ILAKOVAC, Keramika iz antičkog broda potonulog kod Paklenih otoka, *Diadora*, 4, Zadar, 1968, 183-202.
- D. IVÁNYI, *Die Pannonischen Lampen, eine typologisch-cronologische übersicht*, Budapest, 1935.
- M. JURIŠIĆ, Zapadnosredozemni brodski tereti iz ranocarskoga razdoblja na Jadranu, *Izdanja Hrvatskoga arheološkog društva*, 19, *Područje šibenske županije od pretpovijesti do srednjega vijeka*, 143-158.
- S. LOESCHCKE, *Lampes aus Vindonissa, Ein Beitrag zur Geschichte von Vindonissa und des antiken Beleuchtungswesens*, Zürich, 1919.
- Z. ŠUBIĆ, La Necropole Romaine à Poetovio, *Inventaria Archaeologica*, 14, grob 9, 4, 5, Y138.
- F. ZEVI - A. TCHERNIA, Amphores de Byzacène au bas-empire, *Antiquités africaines*, 3, 1969, 173-214.

DIE FUNDE AUS DEN DEVASTIERTEN GRAEBERN IN SENJ

Zusammenfassung

In der Čopić-Ansiedlung, in der Gegend von Varoš, wurden 1997 bei der Ausgrabung einer Grube neben dem Haus Tomljanović Reste materieller Kultur der Antike entdeckt. Dabei konnte man Devastierung des untersuchten Raums feststellen. Das Stadtmuseum von Senj wurde ueber diesen Fund zu spaet informiert, und konnte darum keine archaologischen Untersuchungen durchfuehren.

Nach dem Ueberblick des Terrains und der Grube konnte man einigermaßen feststellen, dass es sich um 6-8 vernichtete Graeber handelt, die ebenso wie die vor einigen Jahren untersuchten Graeber in Richtung Nordwesten-Suedosten orientiert waren.

Das gefundene kleine Material, ausser einigen rezenten Bruchstuecken, zeigt, dass dieser Raum zur Zeit der Antike und Spaetantike ein intensives Leben gefuehrt hatte. Naemlich, ausser dem Fund einer monumentalen antiken Mauer, die vielleicht einem alten Tempel gehoert hatte (Liberus Tempel), weisen alle uebrigen devastierten Elemente auf eine antike, d.h. spaetantike Nekropole hin. Die Bestaetigung dieser Behauptung kann man in dier Weise der Begrabung finden, und auch im entdeckten archaologischen Material, das dem Zeitraum von Ende des 2. bis Ende des 5. Jahrhunderts gehoert.

Unter allen gefundenen Bruchstuecken wollen wir drei Fragmente eines eifoermigen Glaskruges hervorheben, der (nicht nur auf unserem Gebiet) eine typologische Raritaet darstellt.

In Analogie zu den zylindrischen Krugen kann man ihn auf etwa Ende des 4. und das 5. Jahrhundert nach Chr. datieren. Er ist am wahrscheinlichsten Produkt der pannonischen Glaswerkstaette.

THE ARCHEOLOGICAL FINDS FROM DEVASTATED ANCIENT GRAVES AT SENJ

Summary

The author analyses pit excavation results located near Tomljanović house in Čopić settlement, region of Varoš at Senj, where in 1977 were rediscovered the antique culture material remnants. The investigated area was in fact devastated for possible detailed archeological protective exploration much before the Museum was informed accordingly. So, by narrowly examining the ground and uncovered pit, it was possible to establish to an extent there were some six or eight devastated graves which were, like those investigated previously, orientated in north-west/south-east direction. It is pointed out further the area was living intensively during the ancient and late ancient times, which is proved by tiny materials and several recent glass fragments. Meaning, beside the monumental finds of the ancient wall, which might have been also the part of some antique temple (possibly the Temple of Liber), all the other devastated elements suggest that was the place of the ancient or late ancient necropolis. The confirmation for his statement the author finds in the style of sepulture and materials found thereabouts, which belong to a period from the end of the 2nd to the 5th century A.D. The outstanding place among the fragments in this article belong to the three oviform glass jugs which represent, not only on our spaces, the real typological rarity. It has been outlined that, by analogy with the cylinder-shaped jugs, this find might be dated back to the end of the 3rd and the 4th century A.D. and are supposed to be the manufacture of the Pannonian glass workshops.